

POZSONY Ferenc

Eredmények és feladatok a székelyföldi tárgyi kultúra kutatásában

A magyar néprajzkutatók csak a 19. század végétől kezdtek tudatosabban foglalkozni a székelyföldi települések hagyományos tárgyi kultúrájával, településszerkezetével, építésszerkezetével, lakáskultúrájával, textíliáival, viseleteivel, kézművességével és díszítőművészetével.

Az elmúlt száz évben számos szakértő és önkéntes kutató vizsgálta a székelyföldi falvak településszerkezetét, annak eredetét, kialakulását és változását. A legtöbben a tizesek és a székely falvak viszonyát, eredetét, lokális és nemzeti kapcsolatait elemezték (Kós 1972: 15–26, Milleker 1939, Vámszer 1977, Garda 1991, 1994, Bárth 2007, Ambrus T. 2012).

Első ízben Huszka József mutatta be a székely falvak hagyományos népi építészeti háztípusait, fejlődését, keleti, nyugati és regionális kapcsolatait, valamint táji változatait. Merész ötletei, romantikus elméletei azonban heves szakmai vitákat és számos cáfolatot eredményeztek (Huszka 1895, Kós 2011a). Például Jankó János a magyar és az európai párhuzamok ismeretében foglalmazta meg higgadt, szakszerű véleményét és kritikáját (Jankó 1895). Szinte Gábor a 20. század első évtizedeiben már jóval módszeresebb, tudományos szempontból megalapozottabb dolgozatokat közölt a székelyföldi népi építészetről (Szinte 1909, 1910).

A Székely Nemzeti Múzeum munkatársai 1911-ben határozták el egy szabadtéri részleg létesítését. Az ötletet csakhamar alapos terepmunka követte Maros-, Udvarhely-, Csík- és Háromszék falvaiban. László Ferenc és Kós Károly Dálnokon, majd Csutak Vilmossal együtt Csíkban adatolta és gyűjtötte a székely népi építészeti emlékeit. Roediger Lajos Kászsonban, László Ferenc és Zrumeckzy Dezső pedig Udvarhelyszéken dokumentálta a helyi épített örökséget. Az 1914-ben kirobbantott nagyháború azonban hosszú évekre, évtizedekre elnapolta ezeket az ígéretes kezdeményezéseket (Lénárt 2004). Roediger Lajos szakszerű kászoni építészeti dokumentációját, leírásait, helyszínen készített alaprajzait és fényképeit Szócsné Gazda Enikő jelentette meg 2012-ben (Roediger 2012).

Kós Károly, a Székely Nemzeti Múzeum épületének tervezője, az intézmény fennállásának 50. évfordulójára megjelentetett ünnepi kötetben tette közzé a székely ház eredetével, kialakulásával és jellegzetességeivel kapcsolatos dolgozatát. Abban határozottan kiemelte, hogy a székelység csak Dél-Kelet-Erdélybe való betelepődése után, itt alakította ki sajátos építészeti. A székely falvak település-, telek- és házszerkezetét – véleménye

szerint – alapvetően befolyásolta az új lakóhely természeti, etnikai környezete. Különösen a szomszédságában ugyanakkor letelepített, már korábban is sajátos építkezési hagyományokkal rendelkező szászság mintaadó szerepét hangsúlyozta. Kiemelte, hogy a nyugati minták folyamatosan alakították a térség építészetét, de a fejedelemség idején még keleti hatások is érték. Rámutatott, hogy a székelység különböző társadalmi csoportjai különállóságukat, saját státuszukat rendszerint jellegzetes hajlékaikkal is reprezentálták. Kós Károly írását Bözödújfaluban, Csibán, Csikmenaságon, Dálnokon, Felcsíkban, Kibéden, Kisborosnyón, Szentistvánban és Zetelakán készített saját rajzaival illusztrálta (Kós 1929: 647–659). Közleményének kiegészített, bővített változata 1944-ben jelent meg önálló kiskötetben (Kós 1944). A székely ház eredetéről még Cs. Sebestyén Károly publikált figyelemre méltó dolgozatot (Cs. Sebestyén 1941).

A térség épített örökségével kapcsolatos kutatások a második világháborút követő évtizedekben újra fellendültek, amikor az 1950–1960-as években kolozsvári néprajzkutatók, dr. Kós Károly vezetésével, csoportos táji, népművészeti vizsgálatokat folytattak a Csíkszékhez tartozó Kászoni-medencében. Ebben a földrajzilag elzárt kismedencében a székely népi építészetnek számos olyan archaikus eleme, változata maradt fenn, amelyekkel fel lehetett vázolni a nagyobb régió épített örökségének alapvető folyamatait is. Dr. Kós Károly a kutatási programot lezáró kötetben nagyívű tanulmányt közölt, melyben bemutatta a csíki falvak jellegzetes településszerkezetét, a lakó- és gazdasági épületek térbeli rendjét, alapanyagát, hagyományos munkaeszközeit, az építőkaláka közösségi és társadalmi vetületeit (Dr. Kós 1972: 15–26).

Az 1970–1980-as években Bíró Gábor adatolta Sóvidék hagyományos építészetét (Bíró G. 1992). Zakariás Attila vezetésével építészmérnökök végeztek szakszerű felméréseket Csíkban és Háromszéken az 1980-as évek második felében, de eredményeiket azóta sem publikálták. Az 1989-es romániai változások után Sebestyén József vezetésével több csoportos felmérés is készült a Székelyföldön (pl. Erdővidéken, Nyárádszentjánán), de eredményeikből nagyon keveset tettek közzé (Sebestyén 1999: 343–354). Balassa M. Iván a rendszerváltozás után folyamatosan dokumentálta a székelyföldi népi építészetet (Balassa M. 2011, 2013), ő szerkesztette a régió kutatástörténetét tükröző bibliográfiai jegyzéket is (Balassa M. 1999), majd szintén ő irányította Furu Árpád székelyföldi terepfelméréseit, aki nemrég jelentetett meg önálló szintézist Udvarhelyszék épített örökségéről (Furu 2011). Megjegyezzük, hogy kiadás előtt áll Furu Árpád doktori disszertációja, mely a történelmi Erdély, azon belül a Székelyföld népi építészetének táji tagolódását mutatja be. A Fehér-Nyikó völgyében fekvő falvak építészetének sajátosságait, a díszített tetőcserepek meghonosodását Demeter István és Miklós Zoltán foglalta össze alapos terepmunka alapján (Demeter–Miklós 2005).

Kónya Ádám az 1960–1970-es években dokumentálta a háromszéki kúriák múltját, szerkezetét, lakberendezését, a bennük élő családok életmódját. Írásaiban rendre bemutatta a vidék udvarházainak stílustörténeti jellegzetességeit, reneszánsz, barokk, empire, klasszicista elemeit és emlékeit, valamint 1945 utáni pusztulását (Kónya 2010: 70–80). A sepsiszentgyörgyi helytörténész szétszórtan megjelent publikációi végül is önálló kötetbe

összegyűjtve, szakszerű rajzokkal és dokumentumértékű fényképekkel kiegészítve 2014-ben láttak nyomdafestéket (Kónya 2014).

Nagy Balázs szerkesztésében jelent meg 2005-ben a *Kúriák földje Háromszék* című kiadvány, mely sepsi-, kézdi- és orbaiszéki, valamint erdővidéki falvak kismemesi udvarházait mutatta be rövid szöveges leírás, vonalas rajzok és fényképek segítségével, melynek bővített és javított második kiadását 2011-ben nyomtatták (Nagy 2005, 2011). Benkő Elek, Székely Attila és Gál Erika közös kötete a székelykeresztúri késő középkori nemesi udvarházak jellegzetes társadalmát, épített környezetét, kerámia- és csontleleteit mutatta be (Benkő–Székely–Gál 2008).

Habár az utóbbi évtizedben több kiváló publikáció jelent meg a székelyföldi kúriák eredetével, változásával, szerkezetével, mindennapi és ünnepi életével kapcsolatban, továbbra is sürgető feladat a kérdéskör monografikus feldolgozása, az összes székely szék területén lévő udvarház egységes szempontú, rendszeres bemutatása, az összmagyar és az európai párhuzamokkal való összehasonlítása, elemzése (Benkő–Székely–Gál 2008, Nagy B. 2005, Szőcsné Gazda 2011b).

Benkő Elek még az 1970-es években kezdeményezett Székelykeresztúron és környékén olyan régészeti kutatásokat, melyek teljesen új kontextusba, időrendbe helyezték a székelyföldi népi és magas építészet kialakulásával, kölcsönhatásával és történetével kapcsolatos ismereteinket (Benkő–Ughy 1984, Benkő 2012). Sófalvi András a sóvidéki középkori település szerkezetet és hálózatot, a székely tízesek településtörténeti jelentőségét, valamint a középkori határhasználat, teraszos földművelés, állattartás, erdőkiélés kapcsolatait mutatta be szintén régészeti kutatások alapján (Sófalvi 2005: 55–92). Sajnos a Székelyföld más tájain nagyon kevés ilyen szakszerű ásatást és kutatást végeztek. A csíki és a háromszéki kandallós tüzelők csempeanyagával azonban már többen is foglalkoztak (Pozsony 1993, Kémenes 2005, Szőcsné Gazda 2010a, Pozsony–Kinda 2011).

Az elmúlt száz évben folyamatosan kutatták, elemezték a székely családi portákat díszítő kötött, földött, faragott és sokszor festett fakapuk eredetét, területi elterjedését, kapcsolatait, jellegzetes ornamentikáját és szerkezetét (Szinte 1909, 1910, Huszka 1927, Nagy B. 1958, 1970, Szabó T. 1977, 1980a, 1980b, 1993, Csérgő B. 1999, Kovács P. 2000, Szőcsné Gazda 2008b, Balassa M. 2011, 2013). Újabban többen foglalkoztak a közterekben, emlékhelyeken felállított monumentális méretű székelykapuk szimbolikus funkcióival, lokális, regionális, etnikai és nemzeti identitást hordozó jelentéseivel (Veres 1993, Gagyí 2004, Kinda 2007, Pozsony 2009a, 2009b).

A Székelyföld jellegzetes építészetével kapcsolatos eddigi eredmények azt jelzik, hogy kevés olyan alapkutatással és közleménnyel rendelkezünk, mely organikus egységben elemezné a helyi természeti környezet és az épített örökség kapcsolatát. Kevesen vizsgálták, hogy a szénára alapozó nagyállattartás milyen hatást gyakorolt a székelyföldi épületek (pl. csűrök, földött fakapuk) formájára, szerkezetére, méretére, valamint a téli *erdőlés*, fakitermelés hogyan befolyásolta a székely porták, telkek formáját, méretét és nagyságát (lásd Vámszer 1977: 100–178).

A bemutatott eredmények ellenére a székelyföldi népi építészet kutatásában még nagy területi aránytalanságok, újabb sürgősen elvégzendő feladatok maradtak. Mivel viszonylag még jól dokumentálható a 20. század eleji népi építészet számos emléke, a térségben újabb összehangolt, rendszeres kutatások megszervezésére van szükség. Fontos feladatnak tekintjük a székelyföldi építészet biografikusabb, emberközpontúbb vizsgálatát és bemutatását (Cseri 2009: 57–66). Elsősorban olyan esetelemzésekre gondolunk, melyek részletesen bemutatják, hogy egy épület vagy épületegyüttes, valamint egy-egy konkrét család, személy társadalmi hovatartozása, iskolázottsága, gazdasági potenciálja, esztétikai érzéke, életstratégiája és életmódja között milyen alapvető kapcsolatok, összefüggések léteznek. Úgy véljük, hogy a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum által kezdeményezett és vezetett recens erdélyi kutatások újabb és korszerűbb eredményeket hozhatnak a székelyföldi épített örökség elemzésében is (Búzás–Vass 2007, 2011). Ezt példázza Cseri Miklós tanulmánya, melyben egy Nyikó mentén fekvő faluban, Tarcsafalván álló, 1780-ban épült faház bontásának tapasztalatait foglalta össze (Cseri 2009: 93–108).

Mivel a népi építészettel kapcsolatos eddigi kutatásokban legtöbbször a tüzelőcentrikus elemzések dominálnak, nagyon keveset tudunk azokról az emberekről, akik a bemutatott hajlékokat építették és azokat egy életen át használták (lásd Cs. Sebestyén 1927). A néprajzkutatók csak kis mértékben tárták fel, hogy a különböző társadalmi csoportok (lófők, gyalogok, jobbágyok, értelmiségiek, kézművesek, földművesek, pásztorok¹, cigányok², románok³) milyen házakkal, lakásbelsővel, családszerkezettel, életmódokkal és életstratégiákkal rendelkeztek.

Kerékygártó Adrienne régebbi és Szócsné Gazda Enikő újabb közleményei azt jelzik, hogy a székely lakáskultúra változásának szakszerű dokumentálásában, feltárásában és bemutatásában milyen nagy szerepet játszhatnak az írott levéltári források (Kerékygártó 1989, Szócsné Gazda 2006b, 2007a, 2011a). Csak a legutóbbi években jelentek meg olyan biografikusabb elemzések, melyek nem csupán a székely házak szerkezetével, morfológiájával, hanem a bennük élő famíliák életvilágával is foglalkoznak. Ezek sorában Szócsné Gazda Enikő előbb egy feltorjai jobbágycsalád 19. század eleji életmódját mutatta be (Szócsné Gazda 2006b), majd inventáriumok segítségével elemezte a középnemesi eredetű Vajnák uzoni udvarházát, annak berendezését, háztartását, tárgyállományának, nemesi életmódjának és státuszának összefüggéseit, reprezentációs szándékát (Szócsné Gazda 2011a). Tüdős S. Kinga szintén levéltári források, nemesi urbáriumok, összeírások segítségével rajzolta meg a háromszéki Kálnoki család jellegzetes főnemesi életmódját, kastélyainak, udvarházainak mindennapi és ünnepi világát, valamint gazdálkodási stratégiáit a 17. század alkonyán (Tüdős S. 1998). Bereczki Ibolya nemrég a homoródmási ház- és lakáskultúra 20. századi változásait és variánsait mutatta be (Bereczki 2013). Aranyos Sándor pedig az eddig kevésbé kutatott orbaiszéki Páván vizsgálta meg, hogy a 20.

¹ Erről lásd Salló 2012a.

² Erről lásd Kinda 2011b: 271–286.

³ Erről Pozsony–Anghel 1999: 38–52.

század második felében kibontakozó gyökeresebb életmódváltás milyen alapvető változásokat eredményezett a helyi építészet és lakáskultúra kapcsolatában, alakulásában (Aranyos 2011).

A régió lakáskultúrájával kapcsolatban eddig viszonylag kevés szakszerű eredmény született, így ebben a témában is nagy területi aránytalanságok figyelhetők meg. Mivel a kutatók elsősorban csak a díszesen festett bútorok elemzésére koncentráltak, legtöbbször elhanyagolták az egyszerűbb, funkcionális, tehát a mindennapok során használt darabok vizsgálatát, valamint a helyi mesterek, specialisták szerepének szakszerű dokumentálását (Kocsi – Csomor 1982). Az eddigi publikációk sorából messze kiemelkednek dr. Kós Károly közleményei. A csíki falvak enteriőrjeinek változásáról készített elemzését a kászoni népeletről szerkesztett kötetben mutatta be. Kiemeljük, hogy önálló kismonográfiában elemezte, hogy a vargyasi Sütő család tagjai milyen szerepet játszottak az erdővidéki festett bútorok fennmaradásában és változásában (Dr. Kós 1972a, 1972b). Kardalus János pedig a 20. század utolsó évtizedeiben vizsgálta a csíki és az udvarhelyszéki festettbútor-központok termékeit (Kardalus 1982, 1995).

Érdekes tény, hogy a háromszéki, kézdívásárhelyi bútorfestő központok működéséről, termékeiről, motívumkincséről nem készült nagyobbívű, rendszeres szintézis, pedig a Csernátonban, Kézdívásárhelyen, Sepsiszentgyörgyön és a Zabolán működő múzeumok jelentős festettbútor kollekciókkal rendelkeznek. Kiemeljük, hogy Kónya Ádám közvetlenül 1968 után dokumentálta Háromszék festett bútorörökségét. Kisebb közleményeiben felvázolta a vidék (Sepsi-, Kézdi- és Orbaiszék, valamint Erdővidék) tulipános ládáinak típusait, bútorainak jellegzetes növényi, virágos (tulipán, rózsza, akantusz, gránátalma) motívumait és specifikus színhasználatát.⁴

Megállapíthatjuk, hogy az elmúlt száz évben viszonylag kevesen foglalkoztak a gótikus előzményekkel rendelkező, keményfából ácsolt bútorokkal, ládákkal (Demény 2004), de többen elemezték a késő reneszánsz stílus hatását tükröző festett bútorok helyi változatait, ornamentikáját (Vilhelm 1975, Kocsi–Csomor 1982, Kardalus 1995).

Nem ismerjük, hogy a polgári, szecessziós bútorok mikor és hogyan honosodtak meg a székely vásárhelyeken élő polgárok házaiban. Keveset tudunk arról is, hogy a mezővárosokban működő asztalosdinasztiák milyen szerepet játszottak a helybeli kézműves és kereskedő családok, valamint a falusi értelmiségiek, mesteremberek lakáskultúrájának alakításában és formálásában. Egyre sürgetőbb feladat a városi polgárok és falusi értelmiségiek korábban polgárosodott lakáskultúrájának szakszerű dokumentálása, tárgyi anyagának összegyűjtése, valamint a székelyföldi enteriőrök 1962 és 1989 után kibontakozó modernizációjának módszeres dokumentálása és elemzése (lásd Miklós 2007a, Aranyos 2011).

A lakásokat díszítő textíliák közül a kutatók eddig elsősorban a székely festékesekkel foglalkoztak, többen elemezték előállításukat, geometrikus díszítvényeiket, természetes anyagokkal történő festésüket, keleti kapcsolataikat, párhuzamaikat és jellegzetesebb

⁴ *Megyei Tükör*. 1971. január 10., *Megyei Tükör*. 1971. május 9. Lásd: Kónya 2010: 82–90.

motívumaikat (Viski 1928, Palotay 1937a, Szabó T. 1956, 1962, Szentimrei 1959, Vámszer 1977: 38–54). A budapesti Néprajzi Múzeum munkatársai nemrég olyan igényes kiállítási katalógust szerkesztettek, mely újszerű összefoglalást tartalmaz a székely lakásokat díszítő festékes szőnyegekkel, textiliákkal kapcsolatban (Fülöp et al. 2012). Például Fülöp Hajnalka pontosan adatolta azt, hogy az elit, a vállalkozói réteg a 19. század végén, a két világháború között és a 20. század második felében milyen döntő szerepet játszott a csíki festékes szőnyegek megújításában és felélesztésében (Fülöp 2012: 315–332, lásd még Vámszer 1976). A székelyföldi szótteszmozgalom céljairól és hatásairól Szócsné Gazda Enikő közölt szakszerű összefoglalást (Szócsné Gazda 2002). Szabó Botár Erzsébet és Bíró Katalin 1977-ben jelentetett meg közleményt a lövétei szedettesekről (Szabó Botár–Bíró 1977).

Eléggé keveset tudunk a székelyföldi csergék készítéséről, festéséről, motívumainak jellegéről és szerkezetéről, mindennapi használatáról, funkcióiról, majd gyors eltűnéséről (Bartha K. 1932, Vámszer 1976: 45–46, Kerekes 2008). Farkas Irén a csíkszeredai múzeum gyűjteményei és saját terepkutatásai alapján mutatta be a csíki cserge készítését, annak jellegzetes színvilágát, motívumait és használatát (Farkas 2008).

A Székelyföld területén egészen a 20. század elejéig változatos szedettes és hímzett textiliák maradtak fenn (pl. Gyergyóalfaluban, Sóvidéken, Lövétén és Árapatakon), organikus vagy tudatosan felújított formában (Bíró–Szabó Botár 1977, Csiszér 1974, Cs. Gergely–Haáz 1976, Csulak 1972, Gál 1997, Lőrinczi 1980, 2001, Molnár–Molnár 1971, Viski 1924). Azonban nagyon kevés információval rendelkezünk a más székely vidékek, falvak textilörökségével, motívumaival, stílustörténeti rétegeivel, készítési technikáival, öltésmódjaival és használatával kapcsolatban. Sürgető feladatnak tartjuk a régióban működő múzeumokban tárolt és az egyházak tulajdonában lévő textilgyűjtemények mielőbbi feldolgozását, szakszerű katalógusok formájában való megjelentetését.

Habár a helyi egyházak birtokában napjainkig jelentős régi textilanyag maradt fenn, nagyon kevés szaktanulmány született a népi és a nemesi textilkultúra, úrihímzések kapcsolatáról, kölcsönhatásairól (Palotay 1940, Szócsné Gazda 2000). Buzogány Dezső, kolozsvári teológiai professzor vezetésével fiatal művészettörténészekből, levéltárosokból és lelkészekből álló munkacsoport dolgozza fel, dokumentálja szakszerűen az erdélyi református egyházak vizitációs jegyzőkönyveit, klenódiúmainak, köztük úrasztali textiliáit (Kolumbán 2005).

Eddig viszonylag kevésbé dokumentálták szakszerűen, hogy a polgárosodás hatására hogyan terjedt el a csipke, a bársony meg a kelim előbb a nemesi családok életvilágában, majd a mezővárosi polgárok, falusi értelmiségiek és földművesek lakásaiban (Gazdáné Olosz 1986, Szócsné Gazda 2013). Mivel a családi otthonokat díszítő textiliák ma is a székely kultúra élő, produktív részét alkotják, nagy lehetőséget látunk az egyéni alkotók szerepének elemzésében, valamint a megújított vagy az újonnan feltalált „hagyományok” vizsgálatában (Szócsné Gazda 2002, Roediger 2012: 63–67, 71–77, Fülöp 2012).

Az elmúlt száz év során viszonylag nagy figyelem övezte a székelyföldi viseleteket. Különösen a férfi *harisnya* eredetét, díszítőmunkáit és változását vizsgálták (Nagy 1957,

Palotay 1937b). Részletesen, szakszerűen elemezték az ünnepi, díszesebb viseleteket, azonban már kevesebb figyelmet szenteltek a hétköznapi öltözetek, munkaruhák bemutatására vagy elemzésére (Haáz F. 1927, Nagy J. 1972: 225–268., Haáz F.–Haáz S. 1994, Gazda 1998, Gazda–Haáz S. 1998). Mivel a polgárosodás már a 19. század végén háttérbe szorította a hagyományos technikákkal, házilag készített öltözeti darabokat, a helyben élő értelmiségiek (tanítók, lelkészek) jelentős szerepet vállaltak és játszottak az egyházi és a világi ünnepek idején hordott „hagyományos” öltözet felélesztésében, etnikai, regionális és helyi identitást kifejező szerepének megerősítésében. Az utóbbi időszakban több tanulmány foglalkozott a megújított viseletek jelképes, szimbolikus funkcióinak elemzésével, valamint a „székelyruha-mozgalom” leírásával (Gazda 1998: 174–186, Kalina 2011: 215–232).

A hazai magyar néprajzkutatás elvégzendő feladata maradt a városi eredetű, polgári öltözetek meghonosodásának szakszerű vizsgálata, valamint a közösségi viseletkultúra felbomlásának, s az individuálisabb formák, változatok elterjedésének bemutatása is. Kiemeljük, hogy Farkas Irén nemrég közölt szakszerűen dokumentált dolgozatot a főkötők csíki meghonosodásáról, elterjedéséről, formáiról, változatairól, használatáról majd eltűnéséről (Farkas 2012).

Dr. Kós Károly *Mihez kezdjünk a természetben* című kötetében az ember és a természet organikus kapcsolatát számos székelyföldi példa segítségével elemezte (dr. Kós 1968). Czeglédy János két részes dolgozatában mutatta be a Maroson történő tutajozás 19. századi formáit, szerepét és funkcióit (Czeglédy 1969). Viszonylag kevés publikáció jelent meg a népi gyűjtögetés, a halászat, a vadászat székelyföldi változatairól, szerepéről és eszközanyagáról. Tarisznyás Márton a Gyergyószentmiklós környéki erdőségeken vizsgálta meg a vadgyümölcsök, gyógynövények, gombák gyűjtögetését és felhasználását (Tarisznyás 1982: 31–44). Külön dolgozatokat szentelt az erdei vadászat, halászat, méz- és viasznyeres bemutatására (Tarisznyás 1982: 80–83). Zsigmond József a népi vadfogás Felső-Maros menti emlékeit, Székely Ferenc a vadasdi vadriasztást, Tarisznyás Márton pedig az erdei gyűjtögetés gyergyói módozatait, szerepét és funkcióit mutatta be (Zsigmond J. 1994, Székely 1983, Tarisznyás 1978). A székelyföldi folyóvizek (pl. Feketeügy) halászatával első ízben Sztripszky Hiador foglalkozott még a 20. század elején (Sztripszky 1903). Zsigmond Győző nemrég jelentetett meg olyan tanulmánykötetet a székelyföldi gombászatról, melyben módszeresen feltárta, hogy ez a növény milyen sajátos szerepet játszik a térségben élő székely családok népszokásaiban, gyógyászatában, táplálkozás-kultúrájában és kézművességében (Zsigmond 2011).

Habár a székelyföldi falusi kézművesek jelentős része elsősorban helyi alapanyagokat (pl. agyagot, fát, kérget, követ, nádat, szarut) hasznosított egészen az utóbbi évtizedekig, mégis elég kevés az ökológiai szempontokat következetesen figyelembe vevő, azokat eredményesen hasznosító néprajzi elemzés és értelmezés (Györffy 1937, Gazda J. 1993, Kinda 2011a: 13–154). A Gyergyói medencében élő kézműves foglalkozásokat (kovácsmesterséget, tégl- és cserépkészítést, fazekasságot, mészégetést, kőfaragást stb.) Tarisznyás Márton vizsgálta meg (Tarisznyás 1982: 150–166). A homoródalmási mészégetés gyakorlatát,

eszközanyagát, folyamatát, árusítását, cseréjét, szekéren történő szállítását Kardalus János dolgozta fel (Kardalus 1980). Kinda István az erdővidéki Vargyason a hagyományos mészégetést, Nagyborosnyón pedig a magyarajkú cigányok téglavetését dokumentálta az utóbbi évtizedben. Háromszéki terepkutatásaiból kiváló tanulmányokat és díjnyertes dokumentumfilmeket is készített (Kinda 2011: 13–154). A kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem néprajz szakos hallgatói háromszéki falvakban vizsgálták meg a kalapfonást, kosárkötést, zszindelyhasítást, kádárságot, kerekességet, kőfaragást, cserép- és téglavetést, mézeskalács-készítést és a ruhaszabást (Pozsony szerk. 2008).

Molnár Kálmán a Hargita hegységben élő hagyományos erdőgazdálkodást, Gagy László pedig az etédek sajátos foglalkozásait (sarló-, orsó- és citerakészítés, vásári kalács- és cipósütés) mutatta be (Molnár 1978, Gagy L. 1978). Tarisznyás Márton a gyergyói vízfűrészek működését és termékeit, valamint a különböző deszkafajtákat dokumentálta szakszerűen (Tarisznyás 1982: 105–149). Kisné Portik Irén nemrég megjelent kötetében azt szemléltette, hogy a fenyő milyen sajátos helyet, fontos szerepet játszik a gyergyói székelyek életében, különösen a díszesen kivágott deszkákból készített tornácok esetében (Kisné Portik 2006). Kardalus János a csíkszentdomokosi faragott faedényekről, a homoródmonti deszkadíszekről, Farkas Irén a csíki fakulacsokról, Seres András pedig az erdővidéki szuszékokról készített összefoglalást (Vámszer 1977: 100–178, Kardalus 1983, 1993, 2001, Seres 1978, Farkas 2009). Szintén Farkas Irénnek köszönhetjük, hogy módszeresen feltárta és bemutatta a csíki kovácsmesterség történetét, annak alapvető funkcióit (Farkas 2011). Gazda József pedig olyan beszélgetésekből és dokumentumértékű fényképekből álló kötetet közölt, mely a székelyföldi építészettel, lakáskultúrával, munkaeszközökkel, állattartással, élelem- és viseletelőállítással kapcsolatos falusi tudást örökíti meg (Gazda J. 1993).

Habár a régi céhes étellel kapcsolatban a kézdivásárhelyi és a székelyudvarhelyi múzeumokban nagyon értékes tárgyi állományt, kéziratokat és fotókat őriznek, mégsem készült nagyobb, monografikus igényű, szakszerű összefoglalás működésükről, szerepükről, eszközanyagukról, termékeikről és árusításukról. Cserey Zoltán, Incze László, Dimény Erika és M.-Kiss Hédy publikációi azt erősítik meg, hogy sürgető feladat a székely mezővárosokban működő céhek kéziratos anyagának, alapító leveleinek, jegyzőkönyveinek, tárgyi emlékeinek szakszerű feldolgozása és megjelentetése (Cserey 1977, 1980, Incze 1972, 1996, 2012, M.-Kiss 2008, Dimény E. 2011). A bőrt, gyapjút és szőrmét feldolgozó gyergyószentmiklósi kézművesek (csizmadiák, kalaposok, mészárosok, tímárok, szűcsök) módszeres bemutatását Tarisznyás Mártonnak köszönhetjük (Tarisznyás 1982: 91–104).

A háromszéki hagyományos falusi és mezővárosi kézművesség alakulásával kapcsolatban az utóbbi években elsősorban Nagy Botond levéltári kutatásai hoztak újabb eredményeket. Szakszerűen és módszeresen összeállított publikációiban bemutatta, hogy a makroszinten zajló gazdasági, politikai folyamatok milyen hatást gyakoroltak a székelyföldi mezővárosok és falusi mesteremberek életére. Pontosan adatolta, hogy a vasútépítés eredményeképpen a 19. század végén hogyan rendeződött át a külföldre, a szomszédos Öromániába irányuló áruszállítás, s a kézdivásárhelyi mesteremberek milyen túlélési,

megélhetési taktikákat (pl. áttelepedés) alkalmaztak a magyar–román vámháború idején (Nagy B. 2007, 2008, 2009, 2010).

A székelyföldi gyümölcsészettel, annak történeti vonatkozásaival, gazdasági funkcióival, jelentősebb pomológusokkal Nagy Zsolt foglalkozott szakszerűen dokumentált tanulmányaiban, majd 2014-ben a csíki gyümölcsészetről készített államvizsga dolgozatot (Nagy Zs. 2011, 2013a, 2013b, 2013c). A hegyes régió patakalmairól pedig Ozsváth Gábor Dániel védett meg nemrég doktori dolgozatot, közölt szakszerű összefoglalást (Ozsváth 2011). A nyárádszentimrei családok táplálkozásáról és étkezési rendjéről Szabó Bálint közölt leírást (Szabó B. 1981).

Mivel a székely faluközösségek jelentős erdős területeket birtokoltak, a fa mindig meghatározó szerepet játszott életükben. Habár egészen a közelmúltig abból ácsolták épületeiket (házaikat, csűrjeiket), abból készítették a földművelés és az állattenyésztés alapvető eszközeinek (pl. eke, borna, szekér, villa, gereblye, véka, szuszék, vizeskártya, mozsár) nagyobb részét, valamint bútoraikat és háztartásban használt tárgyaikat (pl. tekenő, fakánál, tál, lapító, dézsa, vajköpülő, mozsár), mégsem készültek nagyobb szabású összefoglalások a székelyföldi famegmunkálásról, egy-egy jellegzetes fatárgyegyüttesről: például a hagyományos kádártermékek vagy kerekék előállításáról, eszközanyagáról, funkcióiról, illetve a *dránica* vagy a zszindely készítéséről és szerepéről stb (Haáz 1932, Demény 2004, Farkas 2009, Kardalus 1994).

Kiemeljük, hogy Molnár István a csomakőrösi szitakészítéséről írt szakszerű dolgozatot, míg utóda, Sándor-Zsigmond Ibolya a székelykeresztúri szitásságról és iparosságról jelentetett meg kismonográfiát (Molnár 1969, Sándor-Zsigmond 2005, 2007). Érdekes jelenség, hogy a székelyföldi gabonatermesztésről, szalmafeldolgozásról, a jobbágytelki és a kőrispataki kalapfonásról már több dolgozat készült (Molnár 1976, Szabó M. 2005a, 2005b, 2006a, 2006b, Szabó E. 1998). Ez annak is köszönhető, mert helyi vállalkozók olyan múzeumot alapítottak az Udvarhely- és Marosszék határán fekvő Kőrispatakon, melyben bemutatják és oktatják a szalmakalap előállítását, eszközanyagát, kalapformáit, típusait az oda látogató turistáknak és érdeklődőknek (Szabó M. 2004). Itt említjük meg, hogy Balázi Dénes a zsúpfedés Nyikó menti hagyományos módozatait, formáit és funkcióit mutatta be rendszeres terepgyűjtései alapján, szakszerű és szemléletes illusztrációk segítségével (Balázi 1983). A Nyikó menti kisgyermekes természetes anyagokból készített játékféleségeit, szerszámaikat József Dezső gyűjtötte össze (József 1943). Az esztelneki gyermekélet tárgyi univerzumát Gazda Klára mutatta be (Gazda K. 1980: 232–282). Ugyanő dolgozta fel a *Jóbarát* című folyóirat pályázatára még az 1970-es évek elején beküldött, 4000 tárgyból álló gyermekjáték-gyűjteményt, majd abból népszerű kiállításokat rendezett a sepsiszentgyörgyi múzeumban (Gazda K. 1976: 49). Farkas Irén a csíkszeredai múzeum fagyűjteményében őrzött szerelmi ajándéktárgyakat (cifrasúlykokat, guzsalyokat, rokkapalcákat, tekerőleveleket, vászonfeszítőket) mutatta be (Farkas 2006: 143–180).

A székelyföldi kerámia vizsgálatával eddig elsősorban néprajzosok, régészek és művészettörténészek foglalkoztak. Az építészettel kapcsolatos néprajzi eredményeknél már

kiemeltük, hogy a kutatók eléggé behatóan vizsgálták a székely kandallós tüzelőszerkezetek csempeanyagát (dr. Kós 1972c: 134–190, Benkő–Ughy 1984, Pozsony 1993, Kémenes 2005, Szócsné Gazda 2010a, Pozsony–Kinda 2011). Gazda Klára pedig több közleményében elemezte a középkori alakos, figurális ábrázolású csempkéket (Gazda K. 1969, 1983). Megjegyezzük, hogy az utóbbi évtizedben már román kutatók is foglalkoztak az erdélyi, azon belül a székelyföldi csempés tüzelőszerkezetekkel és kerámiaanyagával (Marcu 2004). Bunta Magda és Ligia Fulga elsősorban múzeumokban őrzött habán kerámia jellegzetességeiről és hatásairól közölt egy-egy kismonográfiát (Bunta 1973, Fulga–Voicu 2013). Csupor István pedig a hazai és a magyarországi kollektciókban őrzött erdélyi kerámiaanyagot tekintette át, majd képekkel gazdagon illusztrált kötetében, a szászföldi és a vármegyei központok mellett, röviden bemutatta a székelyföldi (elsősorban a háromszéki és a sóvidéki) díszkerámia jellegzetes színhasználatát, ornamentikáját és reprezentatív darabjait (Csupor 2008).

Az utóbbi évszázadban a legtöbben a korondi fazekasság eszközanyagát, technológiáját, formakultúráját, díszítőműveit és változását, valamint tudatos megújítását és turizmussal való összekapcsolását vizsgálták (Kardalus szerk. 1981, Kocsi–Csomor 1981, Tófalvi 1996, Miklós 2006, 2013). A fazekasközpont történetét, jelentősebb fordulópontjait Tófalvi Zoltán mutatta be (Tófalvi 1983). Egy másik dolgozatában azt ismertette, hogy a korondi fazekasok már a 20. század elején felfedezték az óromániai ortodoxok halottkultuszában rejlő piaci lehetőségeket, majd nagy mennyiségben szállítottak speciális formájú és ornamentikájú edényeket a románságnál szervezett halottas (*moșii*) emlékünnepekre (Tófalvi 2002: 135–140). A korondi gyermekek kerámia hangszereit István Lajos mutatta be (István 1994).

Dr. Kós Károly közvetlenül a második világháborút követő évtizedekben dokumentálta a csíki fazekas központok működését, eszközkészletét, technológiáját, termékeit, ornamentikáját, hagyományos vásáros útvonalait és a kézműves mesterek kapcsolatrendszerét. Tanulmányában rendszeresen feltárta és bemutatta a csíki vörös és fekete agyagedények készítésének módozatait (dr. Kós 1976). A kolozsvári néprajztudós csíki kutatásait Farkas Irén, a Csíki Székely Múzeum munkatársa folytatta tovább, aki szerteágazó terep- és levéltári munkát végzett a vidék falvaiban, így a 20. század utolsó évtizedeiben rendszeresen feltárta és bemutatta a térség régi fazekasközpontjainak (Cibrefalva-Csíkszentmihály, Csíksomlyó, Csíkmadaras, Csíkszatószeg, Kászonimpér, Csíktusnád) történetét, szakszerűen leírta, inventarizálta jellegzetes termékeiket, s jelentős mértékben tovább is gyarapította a csíki múzeum kerámia gyűjteményét (Farkas 1997–1998, 2004). Eredményeit Rangyák József közleménye egészítette ki (Rangyák 1993).

A székelyudvarhelyi céhes fazekasközpont termékeiről Szócsné Gazda Enikő közölt írott, levéltári forrásokra és szerteágazó múzeumi kutatásokra épülő tanulmányokat (Szócsné Gazda 2007b, 2008a). A háromszéki központokról, azoknak sajátos termékeiről szintén ő tett közzé magvas, szakszerű összefoglalót (Szócsné Gazda 1997–1998). A kézdívasárhelyi fazekasság alkonyáról Balassa Iván 1942-es terepgyűjtése alapján közölt szakszerűen dokumentált dolgozatot (Szócsné Gazda 2008: 595–604). Nemrég pedig

színvonalas bevezető tanulmánnyal ellátott katalógust állított össze a Székely Nemzeti Múzeum karcolt díszítésű, sgraffito kerámiáiról (Szócsné Gazda 2010b).

A hajdani székelyföldi kerámiaközpontok nagyobb része napjainkban nem termel agyagedényeket, mivel azokat a polgárosult és modern háztartások már nem igénylik (Seres 1974–1975). Az étel előállítására, tárolására és tárolására használt agyagedényekkel kapcsolatban jegyezzük meg, hogy a székelyföldi hagyományos táplálkozásokultúra változásának szakszerű, módszeres vizsgálata, elemzése sem történt meg (Lásd Bereznai 2010).

Mivel napjainkban lezárult a székely fazekasság organikus korszaka, egyre sürgetőbb feladat (elsősorban levéltári források és múzeumi gyűjtemények alapján) újabb, szakszerű szintézisek elkészítése a térség régi központjairól, specifikus termékeiről és motívumairól. Lassan elodázhatalanná válik a székely és az erdélyi (szász és román), valamint az európai központok kerámiatermékeinek néprajzi és művészettörténeti vizsgálata, összehasonlítása. Számos új lehetőséget látunk annak elemzésében és bemutatásában is, hogy a régebbi vagy az újabb kerámiatárgyak milyen sajátos jelentésekkel gazdakodtak, milyen funkciókkal rendelkeznek posztmodern életünkben, az organizált jelenségek (pl. folklorizmus és turizmus) szerkezetében (Bíró Z. 1987a: 82–97, Bíró Z. 1987b: 120–134, Ambrus L. 1997).

A hazai népművészeti kutatások történetét Gazda Klára foglalta össze. Közleményében pontos képet nyújtott arról is, hogy a székelyföldi díszített tárgyak vizsgálatával kapcsolatban milyen jelentősebb eredmények születtek (Gazda K. 2001). Dr. Kós Károly a témával kapcsolatos kutatástörténeti összefoglalójában azt emelte ki, hogy a székelyföldi díszítőművészet vizsgálata csak a 19. század második felében, a romantikus kultúraszemlélet jegyében bontakozott ki, amikor a kutatók elsősorban a keleti hatásokat szándékoztak kimutatni a magyar, a székely díszítőművészetben (dr. Kós 2011a).

A Malonyay Dezső által vezetett népművészeti kutatások szintén a szecessziós művészet jegyében zajlottak, s rendszeresen adatolták a székelyföldi magyar népi kultúra utolsó organikus korszakát (Malonyay 1909). A Székelyföldről összeállított népművészeti kötetben a szerzők és a szerkesztők jelentős mértékben felhasználták a Székely Nemzeti Múzeum klasszikus értékű állagait, melyek később, a második világháború végén mind elpusztultak a zalaegerszegi vasútállomás bombázásakor (lásd Roediger 1929). Balázs Márton, Kézdivásárhelyen oktató pedagógus, diákjaival együtt még a 20. század elején gyűjtötte a háromszéki díszített tárgyakat. Kutatási eredményeinek kisebb része (pl. tojásrajzok) beépült a Malonyay Dezső által szerkesztett székelyföldi kötetbe (Malonyay 1909), szokásleírásai, folklórszövegei, beszámolóí és rajzai pedig végül is önálló kötetben jelentek meg 1942-ben (Balázs 1942).

A két világháború közötti kutatások eredményei, melyeknek nagyrésze a Székely Nemzeti Múzeum 1929-es évkönyvében jelentek meg, azt fogalmazták meg, hogy a székelység hagyományos népi díszítőművészete folyamatosan gazdagodott keleti és nyugati forrásokból, valamint az elit rétegektől átvett ornamentikából (Balogh 1929, Viski 1929, Kerékyártó 1999). Palotay Gertrud pedig azt mutatta be, hogy milyen oszmán-török hatások érték a magyar hímzéseket (Palotay 1940).

Az 1940-es évek elején Újvári Béla kezdeményezett és vezetett népművészeti kutatásokat Alcsík falvaiban. Az Államtudományi Intézet által támogatott csoportban elsősorban téma iránt érdeklődő főiskolások vettek részt. Sajnos eredményeik csak félszáz évvel később jelenhettek meg (Kerégyártó 1989, 1999: 7). A második világháborút követő évtizedekben előbb dr. Kós Károly, Szentimrei Judit és Nagy Jenő, majd a 20. század végén Gazda Klára, Kovács Dénes, Demény István Pál, Szőcsné Gazda Enikő és Salló Szilárd elemezte a régió jellegzetes díszítőművészetét (Kós–Szentimrei–Nagy 1972, Kovács 1975, Demény 1988: 293–307, Szőcsné Gazda 2006, Gazda K. 2008, Salló 2010). Kakas Zoltán pedig nemrég jelentetett meg önálló, gazdagon illusztrált, szakszerűen megszerkesztett kötetet a háromszéki írott tojások ornamentikájáról, díszítési technikáiról, funkcióiról és a húsvéti szokásokban betöltött szerepéről (Kakas 2010).

Itt emeljük ki, hogy Gazda Klára a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum 1944-ben elmenekített és elpusztult, nagyon értékes díszített és datált tárgyi állományát az 1960-as évek végétől egészen az 1989-es rendszerváltozásig gyakorlatilag újraalkotta, gyűjtötte és korszerűen adatolta (Gazda 1976: 49).

A hazai népművészeti kutatások feladatait, lehetséges szempontjait, fogalmait és módszereit, a díszítőművészet történeti jellegét, tehát formai, tartalmi aspektusainak és funkcióinak folyamatos változását, valamint területi változatainak kialakulását dr. Kós Károly foglalta össze (dr. Kós 1980b). Gazda Klára előbb a keresztény jelképek népi díszítőművészetben betöltött szerepét elemezte, majd a romániai magyar népművészetkutatás problémáit, elméleti és fogalmi kereteit (anyag, technika, forma, funkció, díszítmény), módszereit és eredményeit foglalta össze (Gazda 2000, 2001). Kiemelte, hogy a hazai népművészet alakulását alapvetően befolyásolta a sajátos természeti környezet, a gazdasági és a társadalmi élet, a szomszédos etnikumok kultúrája és ornamentikája, valamint számos mentális tényező, például a státuszszimbólumok kedvelése a székelyeknél (Gazda 2001). A közösségi tárgykultúra művészeti vonatkozásairól (tárgy és művészet, népművészet, esztétikum, anyag és technika, tárgyforma, díszítmény, az ornamentika és a díszített tárgyak rituális kontextusa, funkciója, jelentései, reprezentációs szerepe stb.) írott szintézisében sokszor éppen székely példák segítségével mutatta be alapvető tételeit (Gazda 2008).

Az utóbbi évtizedekben számos kiadvány jelent meg egy-egy székelyföldi falu múltjáról. Coroi Artur Altorja, Egyed Ákos Bodos, Kardalus János Bögző, Pál-Antal Sándor Csíkkarcfalva, Pál-Antal Sándor, Ördög Imre, Balázs Dénes és Miklós Márton Csíkmadaras, Visy Zsolt Énlaka, Magyarai András Gyergyóalfalu, Garda Dezső Gyergyóremete, Szabó Mária Kommandó, Szentés Gábor és Szentés Szidónia Madéfalva, Kovács Piroška Máréfalva, Mihály János Lövete, Bede Erika Papolc, Jakab Zsigmondné Rugonfalva, Ábrahám Zoltán Szentegyháza, Török Vilma Szentháromság, Pozsony Ferenc pedig Zabola kulturális örökségét mutatta be.⁵ A felsorolt falukönyvek elsősorban egy-egy szé-

⁵ Coroi 2000, Egyed 2013, Kardalus 2005, Pál-Antal 2001, Pál–Ördög–Balázs–Miklós 2006, Visy 2008, Magyarai 1997, Garda 2003, Szabó M. 2004, Szentés–Szentés 2005, Mihály 2001, Kovács P. 2008, Bede 2001, Jakab Zs. 2004, Ábrahám 2008, Török 2008, Pozsony 2012.

kelyföldi település társadalom- és intézménytörténetét, műemlékeit, néphagyományait mutatják be, s nagyon ritkán vázolják fel rendszeresebben a települések szerkezetét, népi építészetét, lakás- és textilkultúráját, viseleteit, gazdálkodását és kézművességét. A térségben végzett falukutatók sorából messze kiemelkedik a Bárth János által Varságon vezetett hegyitanya-vizsgálat. Rendszeres terep- és levéltári kutatások után előbb közös tanulmánykötetben, majd egyéni falumonográfiában vázolta fel az udvarhelyszéki hegyi tanyavilág kialakulását, hálózatát, településszerkezetét, időszakosan és állandóan lakott szállásait, baromudvaros telekformáit, építkezését, havashasználatát és mindennapjait (Bárth szerk. 1998, Bárth 2001).

A székelyföldi tárgyi kultúra legrégebbi emlékeit elsősorban a térségben létesített múzeumokban őrzik. Fontos feladatnak véljük e tárgyállomány szakszerű restaurálását, feldolgozását, digitalizálását, tematikus katalógusok, vonzó kiállítások, interneten elérhető adatbázisok formájában való megjelenítését. Mivel a kutatók, muzeológusok eddig elsősorban csak a díszített, szép néprajzi tárgyakat gyűjtötték, egyre sürgetőbbé vált a falusi földműves, pásztor, kézműves és értelmiségi családok jellegzetes életmódjának, tárgykultúrájának (pl. enteriőrjeihez, háztartásához, ruházkodásához, növénytermesztéséhez, állattenyésztéséhez és rituális életéhez fűződő teljes tárgyállomány) összegyűjtése, szakszerű dokumentálása, elemzése, feldolgozása és múzeumi megjelenítése (Fejős 2003, Pozsony 2004, Rogan 2004, Cseri 2009: 49–66).

Megjegyezzük, hogy a Kolozsváron végzett fiatal néprajzkutatók közül páran székelyföldi múzeumokban (Szócsné Gazda Enikő és Kinda István Sepsiszentgyörgyön, Dimény Attila és Dimény Erika Kézdivásárhelyen, Miklós Zoltán Székelyudvarhelyen, Szócs Levente Gyergyószentmiklóson, Vajda András Marosvásárhelyen, Salló Szilárd és Kádár Kincső Csíkszeredában, Haszman Orsolya pedig Csernátonban) tudtak elhelyezkedni. Kihangsúlyozzuk, hogy Gazda Klára meghatározó szerepet játszott egyetemi éveik alatt szakmai felkészítésükben. Intézményeikben megkezdték a múzeumi tárgyak, fényképek és kéziratok szakszerű feldolgozását, digitalizálását, tematikus tárgykatalógusok szerkesztését, ugyanakkor szerteágazó terep- és levéltári munkát végeztek, újszerű tematikus kiállításokat rendeztek, korszerű állandó kiállításokat kezdeményeztek.

Helyi értelmiségiek az 1970-es években, valamint a rendszerváltozást követő évtizedekben nagyon sok székelyföldi faluban tájházat, lokális néprajzi gyűjteményt alapítottak, népművészeti és helytörténeti kiállításokat rendeztek (Pozsony 1999, 2000, 2004, Vajda 2013, Bereczki 2013). Legtöbbjüket valós helyi igények hozták létre, mivel a bennük kiállított tárgyakkal saját lokális kultúrájukat, azonosságtudatukat, földműves múltjuknak megszépített képét szándékoznak reprezentálni, a tájházak sok településben különböző megemlékezési rítusok, lokális ünnepek, vendégek, turisták fogadásának kiemelt terei és helyszínei (Vajda 2013). A jövőben fontos közművelődési és tudományos feladatnak tartjuk a tájházak jogi helyzetének, státuszának tisztázását, szakmai felügyeletének és látogathatóságának folyamatos biztosítását, tárgyállományának pontos bejelentését, szakszerű leírását, adatolását, restaurálását, megfelelő raktározását, interaktív és vonzó kiállítások szervezését, valamint az oktatás és a turizmus szolgálatába való állítását (Cseri 2009: 23–27, Pozsony 2013).

*

Kutatástörténeti vázlatunk azt jelzi, hogy az elmúlt bő száz év alatt elsősorban leíró, pozitívista, történeti-összehasonlító jellegű közlemények készültek a székelyföldi tárgyi kultúráról, s csak a 20. század közepén, a kolozsvári egyetemi néprajzi oktatás hatására jelentek meg funkionalista jellegű elemzések. A rendszeres hazai néprajzi képzés azonban 1947 után megszakadt, s csak a kolozsvári magyar bölcsészkaron lehetett olyan általános etnológiai előadásokat hallgatni, melyek a strukturalizmus és a szemiotika fogalmait, kutatási és értelmezési módszereit honosították meg. Mivel a magyar szakos tanárok képzésében elsősorban a szöveges folklóralkotások elemzése dominált, a rendszerelmélet, a szemiotika hatása már kevésbé érvényesült a székelyföldi tárgykultúrát bemutató és elemző munkákban (Lásd Gazda 1998a, 2000, 2008).

Az angolszász antropológia fogalmai, módszerei csak az 1980-as években kezdtek meghonosodni, a csíkszeredai antropológiai kutatócsoport, valamint különböző magyarországi intézetek, kutatók közvetítéssel (lásd Hofer 1983). A hazai kutatók a tárgyak, valamint az egyének, családok, közösségek, csoportok és életmódok közötti viszonyokat elsősorban csak a rendszerváltás és a kolozsvári egyetemi néprajzi oktatás újraindítása után kezdték intenzívebben vizsgálni és elemezni. Az új szakmai és intézményes kapcsolatoknak, valamint az Erdélyben is elérhető korszerű magyar és egyetemese néprajzi irodalomnak köszönhetően az utóbbi két évtizedben új témák és kutatási módszerek, elemzési és értelmezési szempontok gazdagították a hazai, a székelyföldi tárgyi vizsgálatokat. Például Gazda Klára a rituális tárgyak szimbolikus vonatkozásait, díszítményeinek strukturális, mágikus vetületeit elemezte (Gazda 2008). Szócsné Gazda Enikő levéltári források felhasználásával dolgozta ki a múzeumi tárgyak lokalizálásának és datálásának új módszereit, a tárgyegyüttesek társadalmi, jogi vetületeinek elemzésében alkalmazható eljárásokat (Szócsné Gazda 2006a, 2007a, 2007b, 2010c). A székelyföldi múzeumokban dolgozó fiatal néprajzkutatók szakszerű tárgykatalógusokat is szerkesztettek: Salló Szilárd a csíki pászorbotokról (Salló 2010), Szócsné Gazda Enikő a sgrafitto kerámiáról (Szócsné Gazda 2010b) és csipkékről (Szócsné Gazda 2013), Kinda István pedig a zabolai néprajzi múzeum csempéiről (Kinda–Pozsony 2011).

Kihangsúlyozzuk, hogy a régióban dolgozó fiatal, szakképzett néprajzosok, muzeológusok a régió tárgykultúráját különböző kiállítások keretében már teljesen új kontextusokban reprezentálták, segítségükkel pedig új üzeneteket fogalmaztak meg. Az elmúlt másfél évtizedben korszerű tematikus kiállításokat rendeztek a székely gyermekéletről, feliratos falvédőkről, polgári csipkékről, téglavető cigányokról, gorzafalvi fazekasokról, csíki havasi életről, mezővárosok polgári lakás-, viselet- és gasztronómiai kultúrájáról, térségben élő cigányok, örmények és románok jellegzetes életmódjáról stb.

Míg a tárgyak tudományos vizsgálatában fogalmi, elméleti és módszertani téren viszonylag nagy lemaradás tapasztalható, addig a térség múzeumaiban dolgozó fiatal, szakképzett néprajzosok már számos interaktív és narratív jellegű kiállítást rendeztek,

tanulmányaikban pedig korszerű elemzéseket készítettek a tárgyak „biografikus” vetületeiről, tulajdonosaik, használóik életstílusáról. Úgy véljük, hogy éppen ettől a fiatal muzeológus csapattól várhatjuk a hazai, a székelyföldi tárgyi kutatások korszerűsítését.

Kutatástörténeti vázlatunk azt jelzi, hogy a székelyföldi tárgyi kultúra tanulmányozása során számos téma (pl. gasztronómia) részben vagy teljesen vizsgálatlan maradt. Másodszorban pedig nagy területi aránytalanságok, vizsgálatlan „fehér foltok” figyelhetők meg a legtöbb téma esetében. Például a tárgyi néprajzosok az utóbbi évekig szinte teljesen elkerülték a Nyárád mente falvait. Ezt a helyzetet azonban a szakképzett kutatók, a néprajzi tudományos intézmények (tanszékek, kutató csoportok), valamint a megfelelő, kiszámítható támogatások hiánya okozta.

A sajátos helyi történelmi, politikai, gazdasági, társadalmi, egyházi és művelődési viszonyoknak köszönhetően a Székelyföldön még napjainkban is nagyon sok régies, közösségi kulturális elem él szerves formában. Dr. Kós Károllyal együtt úgy véljük, hogy a helyi természetes adottságokra, erőforrásokra épülő kézművesség kutatásában még nagyon sok lehetőség rejtőzik, mivel azok napjainkban is sok faluban fontos szerepet játszanak a lokális közösségek, családok gazdasági életében, fennmaradásában, a turizmus kibontakozásában (dr. Kós 1969, 2011b: 37–38). A jövőben pedig már a legújabb, legkorszerűbb kutatási módszerekkel és eszközökkel lehet vizsgálni, feldolgozni, megjeleníteni ezeket a kulturális javakat (lásd Bausinger 2004, Korff 2004).

Kutatástörténeti vázlatunkban jeleztük, hogy pár kulturális elem (pl. festett bútorok, faeszközök, textil- és kerámiatárgyak) organikus élete már végleg lezárult, tehát időszerű, hogy ezekről szakszerű szintézisek, összefoglalások, korszerű tárgymonográfiák készüljenek. A felsorolt eredmények azt támasztják alá, hogy Székelyföld tárgykultúrájának bemutatásában, elemzésében igazán újszerű, rangos eredményeket a jövőben is csak interdiszciplináris módszerekkel, vagyis levéltárosok, művészettörténészek, építészek, régészek, nyelvjáráskutatók, nyelvtörténészek, szociológusok, antropológusok és néprajzkutatók összehangolt, önzetlen, szakszerű, közös munkájával lehet megvalósítani.

Végül pedig úgy véljük, hogy fiatal, szakképzett néprajzkutatók és muzeológusok összefogásával a közeljövőben már elkészíthető egy korszerű Székelyföldről szóló néprajzi szintézis is. Az újabb kutatásoknak azt is be kell mutatniuk, hogy a székelység anyagi, tárgyi, szellemi és társadalmi öröksége milyen sajátos helyet, funkciót tölt be az erdélyi, az öszmagyar és az európai kultúra szerkezetében. Tehát a székelyföldi népi kultúrát már nem szabad csak önmagában vagy öszmagyar kontextusban vizsgálnunk, mivel azt tágabb európai összefüggésekben érdemes elemezni, értelmezni és reprezentálni.

Irodalom

ÁBRAHÁM Zoltán

1998 *Szentegyháza*. Juventus Kiadó, Marosvásárhely

AMBRUS Lajos

1997 *A korondi fazekasvásárok. Árcsó, 1978–1997*. Firtos Művelődési Egyesület, Korond

AMBRUS Tünde

2012 *Székely falutizesek. Egy sajátos településrendszer mint a társadalmi-gazdasági tevékenység kerete*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda

ARANYOS Sándor

2011 Életmódváltozás a pávai építészet és lakáskultúra tükrében a 20. század második felében. In: Jakab Albert Zsolt – Pozsony Ferenc (szerk.): *Páva. Tanulmányok egy orbaiszéki faluról*. Kriza János Néprajzi Társaság–Csángó Néprajzi Múzeum, Kolozsvár–Zabola, 271–294.

BALASSA M. Iván

1999 Erdély népi építésze. Tudománytörténeti bevezető. In: Balassa M. Iván – Cseri Miklós (szerk.): *Népi építészet Erdélyben*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre, 5–32.

2011 *A székelykapu*. Terc, Budapest

2013 Dálnoki 18. századi galambbúgos kapuk. In: *Acta Siculica 2012–2013*. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 599–624.

BALÁZSI Dénes

1983 Szúpfedés a Nyikómentén. In: dr. Kós Károly – Faragó József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1983*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 107–127.

BALOGH Ernő

1929 Tulipán ornamentikánk eredete. In: Csutak Vilmos (szerk.): *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára*. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 466–475.

BARTHA Károly, N.

1932 A cserge készítése az udvarhelymegyei Bágyon. *Néprajzi Értesítő* XXIV. (1)19.

BÁRTH János

2001 *Varság, a székely tanyaközség*. A szerző kiadása. Kecskemét

2007 *Az eleven székely tizes. A csíkszentgyörgyi és a csíkbánfalvi tizesek működése a XVII–XX. században*. Bárth Bt., Kecskemét

BÁRTH János (szerk.)

1998 *Havasalja havasa. Tanulmányok a székelyvarsági hegyi tanyák népéről*. Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Székelyvarsági Kutatócsoportja–Cumania Alapítvány, Kecskemét

BAUSINGER, Herman

2004 A néprajzi jelenkutatás elvei. In: Fejős Zoltán – Frazon Zsófia (szerk.): *Korunk és tárgyaink – elmélet és módszer*. (MaDok-füzetek, 2.) Néprajzi Múzeum. Budapest, 9–17.

- BEDE Erika
2001 *Papolc*. Szerkesztette és a bevezetőt írta Takács Péter. Erdély Történeti Alapítvány, Debrecen
- BENKŐ Elek
2012 *A középkori Székelyföld I–II*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézet, Budapest
- BENKŐ Elek – UGHY István
1984 *Székelykeresztúri kályhacsempék 15–17. század*. Írta Benkő Elek. Rajzolta Ughy István. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest
- BENKŐ Elek – SZÉKELY Attila – GÁL Erika
2008 *Középkori udvarház és nemesség a Székelyföldön. A székelykeresztúri késő középkori udvarház állatcsontleletei*. Nap Kiadó, Budapest
- BERECZKI Ibolya
2013 *A lakáskultúra változása Homoródalmáson*. In: Cseri Miklós – Bereczki Ibolya (szerk.): *Ház és Ember* 25. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre, 133–152.
- BERECZKI Ibolya (szerk.)
2013 *Erdélyi tájházak és néprajzi gyűjtemények*. Magyarországi Tájházak Szövetsége–Krizsa János Néprajzi Társaság, Noszvaj
- BEREZNAI Zsuzsanna
2010 *Népi táplálkozási szokások Ozsdolán*. (Libelli Transsilvanici, 6.) Bács–Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezete, Kecskemét
- BÍRÓ Gábor
1992 *Sóvidék népi építésze*. (A Magyar Építészeti Archívum Kiadványai, 5.) Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre
- BÍRÓ A. Zoltán
1987a *Az eladhatóság vonzásában*. In: Bíró Zoltán – Gagy József – Péntek János (szerk.): *Néphagyományok új környezetben. Tanulmányok a folklorizmus köréből*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 82–97.
- 1987b *Az árcsói kerámiavásár*. In: Bíró Zoltán – Gagy József – Péntek János (szerk.): *Néphagyományok új környezetben. Tanulmányok a folklorizmus köréből*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 120–134.
- BUNTA Magda
1973 *Az erdélyi habán kerámia*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest
- BUZÁS Miklós – VASS Erika
2007 *Az Erdélyi épületegyüttes a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban*. In: Cseri Miklós – Füzes Endre (szerk.): *Ház és Ember* 20. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre, 227–268.
- 2011 *A homoródalmási építészeti kutatások eredményei*. In: Cseri Miklós – Bereczki Ibolya (szerk.): *Ház és Ember* 23. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre, 21–52.
- COROI Artur
2000 *Altorja. A római katolikus egyházközség története*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda

CZEGLÉDY János

1969a Tutajozás a Maroson a múlt században I. *Ethnographia* LXXX. (2) 212–234.

1969b Tutajozás a Maroson a múlt században II. *Ethnographia* LXXX. (3) 431–446.

CSEREY Zoltán

1977 A kézdivásárhelyi szűcs céh gazdasági, társadalmi helyzete a XVIII. század közepén (1730–1756) a számadási jegyzőkönyvek tükrében. In: Székely Zoltán et al. (szerk.): *Aluta VIII–IX. (1976–1977)*. Sepsiszentgyörgyi Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 127–140.

1980 Kihágások, büntetések, társadalmi ellentétek a kézdivásárhelyi szűcs céh életében. In: Székely Zoltán et al. (szerk.): *Aluta X–XI. (1978–1979)*. Sepsiszentgyörgyi Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 127–154.

CSERGŐ Bálint

1999 *Az Udvarhely vidéki székelykapu*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda

CSERI Miklós

2009 *Néprajz és muzeológia. Tanulmányok a népi építészet és a múzeumi etnográfia köréből*. Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék, Debrecen

Cs. GERGELY Gizella – HAÁZ Sándor

1976 *Udvarhelyi varrottások*. Írás utáni varrottas minták Szentimrei Judit előszavával. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

CSISZÉR Imre

1974 *Csíkszentkirályi keresztszemések*. Hargita megye Szocialista Művelődési és Nevelési Bizottsága, Csíkszereda

CSULAK Magda – GAZDÁNÉ OLOSZ Ella

1972 *125 magyar szálánvarrott hímzéminta*. Árapatak. Sepsiszentgyörgy

CSUPOR István

2008 *Erdély népi kerámiaművészete*. (A Kárpát-medence kerámiaművészete, I.) Novella Könyvkiadó, Budapest

DEMÉNY István Pál

1988 Cornurile de praf de pușcă din colecția Muzeului Județean Covasna. Puska poros szaruk a Kovászna Megyei Múzeum gyűjteményéből. In: Székely Zoltán et al. (szerk.): *Aluta XVII–XVIII*. Sepsiszentgyörgyi Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 293–307.

2004 *Háromszéki és kalotaszegi ácsolt ládák*. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy

DEMETER István – MIKLÓS Zoltán

2005 *Nyikó menti díszített tetőcserepek. Építészeti sajátosságok a Fehér-Nyikó völgyében*. Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely

DIMÉNY Erika

2011 Használat és szoros megtartás végett kiadott rendszabályok – 19. századi kiváltságlevelek a kézdivásárhelyi Céhtörténeti Múzeum gyűjteményében. In: Kinda István (főszerk.): *Acta Siculica 2011*. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 425–443.

FARKAS Irén

1997–1998 Csíki fazekasközpontok. In: Fulga Ligia – Gazda Enikő – Farkas Irén (szerk.): *Centre de olari din sud-estul Transilvaniei. Fazekas központok Délkelet-Erdélyben*. Sepsiszentgyörgy, 83–131.

- 2004 A csíki fazekasság történeti áttekintése. In: Báorth Dániel – Laczkó János (szerk.): *Halmok és havasok. Tanulmányok a hatvan esztendőös Báorth János tiszteletére*. Bács–Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezete, Kecskemét, 489–504.
- 2007 Népi szerelmi ajándéktárgyak a Csíki Székely Múzeum fagyűjteményében. In: Murányi János (szerk.): *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve 2006*. Csíki Székely Múzeum, Csíkszereda, 143–180.
- 2008 Hagyományos népi gyapjúszőttés: a cserge. In: Murányi János (szerk.): *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve 2007–2008*. Csíki Székely Múzeum–Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 127–150.
- 2010 Eleink ivóedénye a fakulacs vagy csutora a Csíki Székely Múzeum gyűjteményében. In: Kelemen Imola (főszerk.): *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve 2010*. Csíki Székely Múzeum–Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 431–446.
- 2011 Adatok a csíki népi kovácmesterséghez. In: Kelemen Imola (főszerk.): *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve VII*. Csíki Székely Múzeum–Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 211–224.
- 2012 A csíki főkötő vagy csepesz. In: Kelemen Imola (főszerk.): *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve VIII*. Csíki Székely Múzeum–Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 297–314.
- FEJŐS Zoltán
- 2003 Tárgyak, kultúra, reprezentáció. In: Uő: *Tárgy-fordítások. Néprajzi múzeumi tanulmányok*. Gondolat Kiadó, Budapest, 53–66.
- FULGA, Ligia – VOICU, Lia Maria
- 2013 *Ceramica de tradiție habană. Istorie, mentalități și relații comerciale în sec. al XVIII-lea*. Muzeul de Istorie și Arheologie Prahova–Muzeul de Etnografie Brașov, Brașov
- FURU Árpád
- 2011 *Udvarhelyszék népi építésze*. Gloria Kiadó, Kolozsvár
- FÜLÖP Hajnalka
- 2012 A háziipari szőnyegszövés története Csíkban. In: Kelemen Imola (főszerk.): *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve VIII*. Csíki Székely Múzeum–Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 315–332.
- FÜLÖP Hajnalka et alii
- 2012 *Nők, szőnyegek, háziipar*. Néprajzi Múzeum, Budapest
- GAGYI József
- 2004 Örökített székelykapu. Környezetek, örökség, örökségesítés egy székelyföldi faluban. Mentor Kiadó, Marosvásárhely
- GAGYI László
- 1978 Régi sajátos foglalkozások Etéden. In: Kós Károly – Faragó József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1978*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 73–90.
- GÁL Irma
- 1997 *Gyergyóalfalvi fejtős szedettek és keresztszemes minták 1965–1995*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda

GARDA Dezső

1991 A nemzeti szervezete maradványai Gyergyóban. A székely tizesek és a székely identitás. In: Ujváry Zoltán (szerk.): *Nemzetiség – identitás*. Békéscsaba-Debrecen, 189–192.

2003 Munkarend és hagyományörzés a székely faluközösségekben. Gyergyóremete monográfiája I-II. Státus Kiadó. Csíkszereda

GAZDA József

1980 Így tudom, így mondom. A régi falu emlékezete. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

1993 *Mindennek mestere. A falusi tudás könyve*. Püski Könyvkiadó, Budapest

GAZDA Klára

1969 Figurális kályhacsempék a Sepsiszentgyörgyi Múzeum gyűjteményében. In: Székely Zoltán et al. (szerk.): *Aluta I*. Sepsiszentgyörgyi Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 281–286.

1976 A Sepsiszentgyörgyi Székely Múzeum néprajzi osztálya. In: Kós Károly (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1976*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 47–55.

1983 Alakos ábrázolás a népművészetben. In: Székely Zoltán et al. (szerk.): *Aluta XIV–XV*. Sepsiszentgyörgyi Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 89–117.

1998 *A székely népviselet*. Akadémiai Kiadó, Budapest

1998a A 19–20. századi székely népviselet jelei. In: Voigt Vilmos – Balázs Géza (szerk.): *A magyar jelrendszerek évszázadai. Magyar Szemiotikai Tanulmányok I*. Magyar Szemiotikai Társaság, Budapest, 81–120.

2000 Keresztény jelképek a népi díszítőművészetben? In: Czégényi Dóra – Keszeg Vilmos (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 8*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 100–142.

2001 A romániai magyar népművészetkutatásról. In: Keszeg Vilmos (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 9*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 83–120.

2008 Közösségi tárgykultúra – művészeti hagyomány. KJNT–BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár

GAZDA Klára – HAÁZ Sándor

1998 *Székelyek ünneplőben. Színek és formák a székelyföldi népviseletben*. Planétás Kiadó, Budapest

GAZDÁNÉ Olosz Ella

1986 *Kézimunkázók könyve*. A szerző rajzaival. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

GYÖRFFY István

1937 Viricselés a Székelyföldön. *Ethnographia* XLVIII. (2–3) 205–220.

HAÁZ Ferenc Rezső

1927 Egy székely falu öltözet. In: Csutak Vilmos (szerk.): *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára*. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 438–451.

1932 Az udvarhelyszéki székely szekér. *Néprajzi Értesítő* XXIV. (1) 10–19.

HAÁZ F. Rezső – HAÁZ Sándor

1994 *Erdélyi viseletek*. Művelődési Központ, Budapest

HOFER Tamás

1983 A „tárgyak elméleté”-hez. Felszerelések és tárgye gyüttesek néprajzi elemzése. In: Kósa László (szerk.): *Népi Kultúra – Népi Társadalom XIII.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 39–64.

HUSZKA József

1895 *A székely ház.* Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság, Budapest

1927 Székely kapuk meséje. In: Csutak Vilmos (szerk.): *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára.* Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 461–465.

INCZE László

1972 Céhek és céhagyományok Kézdivásárhelyen. In: Sylvester Lajos – Incze László (szerk.): *Kézdivásárhely.* Kovászna Megye Szocialista Művelődési és Nevelésügyi Bizottsága–Kézdivásárhelyi Múzeum, Kézdivásárhely, 40–61.

1996 A céhes élet időrendje. In: Boér Hunor (szerk.): *Acta Siculica.* Csíki Székely Múzeum–Székely Nemzeti Múzeum, Csíkszereda–Sepsiszentgyörgy, 173–180.

2012 *A rendtartó székely város. Tanulmányok, cikkek, beszélgetések Kézdivásárhely múltjáról és múzeumáról.* Polis Könyvkiadó, Kolozsvár

ISTVÁN Lajos

1994 *Korondi gyermekhangszerek.* Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumainak Igazgatósága, Kecskemét

JAKAB Rozália

1998 *Nálunk a harangszó elszáll a határig. Népélet és néphagyomány Farkaslakán.* Tamási Áron Alapítvány–Polis Könyvkiadó, Kolozsvár

JAKAB ZSIGMONDNÉ MÉSZÁROS Rozália

2004 *Rugonfalva az idő múlásában.* Udvarhelyszék Kulturális Egyesület, Székelyudvarhely

JANKÓ János

1895 A székely ház. Huszka könyve és néhány más adat. *Ethnographia* VI. (1) 18–37.

JÓZSEF Dezső

1943 A nyikómenti gyermekek magakészítette játékszerei. *Erdélyi Múzeum* XLVIII. (3–4) 520–537.

KAKAS Zoltán

2010 *Háromszéki írott tojások.* Kovászna Megyei Művelődési Központ–Kovászna Megyei Tanácsa, Sepsiszentgyörgy

KALINA Vera

2011 Székelyruha-mozgalom Páván a női öltözet tükrében. In: Jakab Albert Zsolt – Pozsony Ferenc (szerk.): *Páva. Tanulmányok egy orbaiszéki faluról.* Kriza János Néprajzi Társaság–Csángó Néprajzi Múzeum, Kolozsvár–Zabola, 215–232.

KARDALUS János

1980 A homoródalmási mészégetés. In: Kós Károly – Faragó József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1980.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 64–74.

- 1982 *Mobilierul pictat. A festett bútor.* Népi Alkotások és Művészeti Tömegmozgalom Hargita Megyei Irányító Központja, Miercurea Ciuc–Csíkszereda
- 1983 Csíkszentdomokosi faragott faedények. In: Kós Károly – Faragó József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1983.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 67–81.
- 1994 A csíki pásztorok kürtje. In: Kós Károly – Faragó József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1994.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 220–227.
- 1995 *Székely festett bútorok.* Néprajzi Múzeum, Budapest
- 2001 *Utcatér-díszítés a Homoródok mentén. Motívumok, jelek, jelképek.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda
- KARDALUS János (szerk.)
- 1981 *Ceramica din Corund. A korondi kerámia.* Népi Alkotások és Művészeti Tömegmozgalom Hargita Megyei Irányító Központja, Miercurea Ciuc–Csíkszereda
- 2005 *Bögöz monográfia 2. Tanulmányok a faluról és társadalmáról.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda
- KÉMENES Mónika
- 2005 *Kályhacsempék Csík-, Gyergyó- és Kászonszékből 14–18. század.* Entz Géza Művelődéstörténeti Alapítvány, Kolozsvár
- KERÉKES Ibolya
- 2008 *A csíki cserge.* (Libelli Transsilvanici, 5.) Bárh Bt, Kecskemét
- KERÉKGYÁRTÓ Adrienne, ÚJVÁRINÉ
- 1989 Csíkmenasági leltárak (1779–1930). *Néprajzi Értesítő* LXIII–LXVI. (1981–1984). 69–163.
- 1999 *Csíkménaság népművészete.* (Series Historica Ethnographiae, 10.) Néprajzi Múzeum, Budapest
- KINDA István
- 2011 *Hagyományok béklyójában. Tanulmányok a falusi életmódok és kényszerstratégiák témaköréből.* Székely Nemzeti Múzeum–Kriza János Néprajzi Társaság, Sepsiszentgyörgy–Kolozsvár
- 2011a *Természetkímélő mesterségek vonzásában.* In: *Uő: Hagyományok béklyójában. Tanulmányok a falusi életmódok és kényszerstratégiák témaköréből.* Székely Nemzeti Múzeum–Kriza János Néprajzi Társaság, Sepsiszentgyörgy–Kolozsvár, 13–154.
- 2011b *A háromszéki cigányok lakókörnyezetének főbb sajátosságai.* In: *Uő: Hagyományok béklyójában. Tanulmányok a falusi életmódok és kényszerstratégiák témaköréből.* Székely Nemzeti Múzeum–Kriza János Néprajzi Társaság, Sepsiszentgyörgy–Kolozsvár, 271–286.
- KINDA István – POZSONY Ferenc (szerk.)
- 2007 *Orbaiszék változó társadalma és kultúrája.* (Zabolai Csángó Néprajzi Múzeum Kiadványai, 1.) Kriza János Néprajzi Társaság–Pro Museum Egyesület–Kovászna Megyei Művelődési Központ, Sepsiszentgyörgy
- KINDA István – POZSONY Ferenc
- 2011 *A Csángó Néprajzi Múzeum kandallócsempe-gyűjteménye.* Csángó Néprajzi Múzeum–Kriza János Néprajzi Társaság, Zabola–Kolozsvár

KISNÉ PORTIK Irén

2006 *Gyergyó és a fenyő*. (Ethnographia Gyergyóiensis, III.) Demaco Nyomda, Székelyudvarhely

KOCSI Márta – CSOMOR Lajos

1981 *Korondi székely fazekasság*. Népművelési Propaganda Iroda, Budapest

1982 *Festett bútorok a Székelyföldön*. Népművelési Propaganda Iroda, Budapest

KOLUMBÁN Vilmos József

2005 *A Sepszi Református Egyházmegye vizitációs jegyzőkönyvei 1728–1790*. Sajtó alá rendezte, bevezető tanulmánnyal ellátta Kolumbán Vilmos József. (Erdélyi Református Egyháztörténeti Adatok, 3.) Kolozsvári Református Teológiai Intézet Egyháztörténeti Tanszéke–Erdélyi Református Gyűjtőlevéltár, Kolozsvár

KÓNYA Ádám

2014 *Háromszéki színes szőttes*. Korunk–Komp-Press, Kolozsvár

KÓNYA Éva (szerk.)

2010 *Kónya Ádám. Emlékképek*. Medium, Sepsiszentgyörgy

KORFF, Gottfried

2004 A tárgykultúra múzeumi feldolgozásának nehézségei. A muzealitás mint intézményeken túlmutató trend. In: Fejős Zoltán – Frazon Zsófia (szerk.): *Korunk és tárgyaink – elmélet és módszer*. (MaDok-füzetek, 2.) Néprajzi Múzeum, Budapest, 18–27.

KÓS Károly

1929 A székely ház. In: Csutak Vilmos (szerk.): *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára*. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 647–659.

1944 *A székely népi építészet*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest

KÓS Károly, dr.

1968 *Mihez kezdjünk a természetben*. Ifjúsági Könyvkiadó, Bukarest

1969 Eredmények és feladatok a székelység néprajzkutatásában. *Művelődés* XXII. (6) 48–51.

1972 Építkezés. In: Kós Károly – Szentimrei Judit – Nagy Jenő: *Kászoni székely népművészet*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 15–96.

1972a Lakásbelső. In: Kós Károly – Szentimrei Judit – Nagy Jenő: *Kászoni székely népművészet*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 97–156.

1972b *A vargyasi festett bútor*. Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár

1972c Népi kandallók és kályhacsempék az erdélyi magyarság körében. In: Uő: *Népélet és néphagyomány*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 134–190.

1976 Csíki fazekasfalvak és fazekasságuk (1950). In: Uő: *Tájak, falvak, hagyományok*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 218–276.

1980a Eredmények és feladatok a romániai magyar néprajzkutatásban. In: Kós Károly – Faragó József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1980*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 7–13.

1980b Szempontok népművészetünk néprajzi vizsgálatához. In: *Acta Hargitensia*. Csík-szereda, 235–244.

- 2011a „Nemzeti styl” – romantikus néprajzkutatás. Egy „néprajzias” mozgalom tündöklése és alkonya. In: *Uó: Néprajz és muzeológia*. Közéteszi Kós Béla. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 15–27.
- 2011b Néprajzkutatásunk eredményei és feladatai a Székelyföldön. In: *Uó: Néprajz és muzeológia*. Közéteszi Kós Béla. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 28–39.
- KÓS Károly – SZENTIMREI Judit – NAGY Jenő
1972 *Kászoni székely népművészet*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest
- KOVÁCS Dénes
1975 *Csontkarcolatok, porszaruk rajzai*. Népi Alkotások és Művészeti Tömegmozgalom Hargita Megyei Irányító Központja, Csíkszereda
- KOVÁCS Piroska
2000 *Székelykapuk Máréfalván*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely
- 2008 „*Orczád veritékével...*” *Máréfalva a történelem sodrában*. Hargita Megyei Hagyományörzési Forrásközpont–Udvarhelyszék Kulturális Egyesület, Székelyudvarhely
- LÉNÁRT Anna
2004 Magyar Skansen és a Székely Nemzeti Múzeum. In: Boér Hunor – Wolf Tamás (szerk.): *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum százhuszonöt éves jubileumára* II. T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 155–202.
- LŐRINCZI Etelka
1980 Fonalfestés és rojtkötés Árapatakon. In: Kós Károly – Faragó József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1980*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 122–130.
- LUKA Zsuzsánna (szerk.)
2010 *Mesterségek a székely közösségekben*. (Molnár István Múzeum Kiadványai, 2.) Molnár István Múzeum, Székelykeresztúr
- MAGYARI András
1997 *Gyergyóalfalu a történelem sodrában*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda
- MALONYAI Dezső
1909 *A magyar nép művészete*. Második kötet. Budapest
- MARCU Istrate Daniela
2004 *Cahle din Transilvania și Banat de la începuturi până la 1700*. Editura Accent, Cluj-Napoca
- MIHÁLY János (szerk.)
2001 *Lövéte néprajzából I. Lövéte*
Miklós Zoltán
2006 A fazekasság mint folyamatosan változó foglalkozás. In: Gazda Klára – Tötszegi Tekla (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 14*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 132–165.
- 2007 Lakáskultúra-váltás a sóvidéki Korondon. In: Barti Levente et al. (szerk.): *Acta Siculica*. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 657–676.
- 2013 *Gazdasági stratégiák és társadalomszerkezet változása Korondon*. PhD értekezés. BBTE Bölcsészettudományi Kar, Hungarológiai Doktori iskola, Kolozsvár

MILLEKER Rezső

1939 A székely tízesek. *Debreceni Szemle* XIII. (1) 1–40.

M.-KISS Hédy

2008 *A kézdivásárhelyi Céhtörténeti Múzeum zászlógyűjteménye*. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy

MOLNÁR István

1969 Szita és rostkéreg készítése Kőrösön (Kovászna megye). In: Székely Zoltán et al. (szerk.): *Aluta I. Sepsiszentgyörgyi Múzeum, Sepsiszentgyörgy*, 291–308.

1976 A kőrispataki szalmafonás. In: dr. Kós Károly (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1976*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 92–96.

MOLNÁR István – MOLNÁR Kálmán

1971 *Sóvidéki keresztzemesek*. Hargita Megyei Művelődés- és Művészetügyi Bizottság Népi Alkotások Háza–Székelykeresztúri Múzeum, Csíkszereda

MOLNÁR Kálmán

1978 A Hargita népi erdőgazdálkodásához. In: Kós Károly – Faragó József (szerk.): *Népismereti dolgozatok 1978*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 34–39.

NAGY Balázs (szerk.)

2005 *Kúriák földje Háromszék*. Kovászna Megyei Művelődési Központ, Sepsiszentgyörgy

2011 *Kúriák földje Háromszék*. Háromszék Vármegye Kiadó, Sepsiszentgyörgy

NAGY Botond

2007 Rendvédelem a magyar – román határon a 19. század második felében. In: Barti Levente et al. (szerk.): *Acta Siculica*. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 437–454.

2008 Az osztrák-magyar – román külkereskedelem szállítóeszközei 1. A szárazföldi szállítás struktúraváltásának körülményei. In: Kinda István (főszerk.): *Acta Siculica*. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 377–390.

2009 Az osztrák-magyar – román kereskedelem szállítóeszközei 2. A vasúti csatlakozások első üteme. In: Kinda István (főszerk.): *Acta Siculica*. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 501–512.

2010 Megélhetési taktikák válság idején: kézdivásárhelyi csizmadia- és cipézmesterek az osztrák-magyar – román vámháború körülményei között. In: Kinda István (főszerk.): *Acta Siculica*. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 417–444.

NAGY B. Margit

1958 A székelykapu eredete és múltja. *Korunk* XVII. (6) 862–872.

1970 A székelykapu eredete és múltja. In: *Uő: Reneszánsz és barokk Erdélyben*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 73–84.

NAGY Jenő

1957 Adatok a székely posztóharisnya fejlődéstörténetéhez. In: Bodor András – Cselényi Béla – Jancsó Elemér – Jakó Zsigmond – Szabó T. Attila (szerk.): *Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára*. Tudományos Könyvkiadó, Bukarest, 479–485.

1972 Öltözet. In: Kós Károly – Szentimrei Judit – Nagy Jenő: *Kászoni székely népművészet*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 225–268.

NAGY Zsolt

2011 Egy monokultúrára szakosodott székely település – almatermesztés Gegesen. In: Kinda István (főszerk.): *Acta Siculica*. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 623–634.

2013a A mítosz mint reprezentáció és a mitizálás mint elbeszélői stratégia. Egy 19. századi marosszéki pomológus életpályájának narratív megjelenítése. *Belvedere Meridionale* XXV. (2) 6–21.

2013b Orbán Balázs és a székely gyümölcskultúra. *Művelődés* LXVI. (4) 16–19.

2013c Egy muszáj-Herkules néprajzi gyűjtőtevékenysége. Fülöp Dénes 1976-os kézírata. *Művelődés* LXVI. (7) 14–19.

2013d A gyűjtögetéstől a nemesítésig. Népi gyümölcskultúra az egykori Csík vármegye (Al- és Felcsík, Gyergyó, Gyimes, Kászon) területén. In: Botár István et al. (szerk.): *Csíki Székely Múzeum Évkönyve IX*. Csíki Székely Múzeum, Csíkszereda, 345–380.

OZSVÁTH Gábor Dániel

2011 *Patakalmok a Kárpát-medence keleti felében*. Terc. Budapest

PÁL-ANTAL Sándor

2001 *Karefalva múltjából*. Alutus Kiadó, Csíkszereda

PÁL-ANTAL Sándor – ÖRDÖGH Imre – BALÁZS Dénes – MIKLÓS Márton

2006 *Csíkmadaras. Egy felcsíki falu múltja és jelene*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely

PALOTAY Gertrúd

1937a A gyapjú fonása és festése Csíkszenttamáson. *Néprajzi Értesítő* XXIX. (1) 273–274.

1937b A „harisnya” szabása Csík megyében. *Néprajzi Értesítő* XXIX. (3–4) 338–339.

1940 *Oszmán-török elemek a magyar hímzésben*. Magyar Történelmi Múzeum, Budapest

POZSONY Ferenc

1993 Zabolán talált kandallócsempék. *Ethnographia* 104. (2) 499–522

1999 Tájházak fejlesztésének lehetőségei Erdélyben. *Kriza János Néprajzi Társaság Értesítője* IX. (3–4) 1–48.

2000 Magyar tudományos műhelyek Erdélyben. *Info-Társadalomtudomány* 51. Budapest, 31–42.

2004 Néprajzi gyűjtemények az erdélyi múzeumokban. *Magyar Múzeumok* X. (1) 25–27.

2009a Székely kapuk szimbolikus mezőben. In: Vargyas Gábor (szerk.): *Átjárók. A magyar néprajztól az európai etnológiáig és a kulturális antropológiáig*. L' Harmattan, Budapest, 267–302.

2009b Székely Gates in Symbolic Fields. In: Gábor Vargyas (ed.): *Passageways. From Hungarian Ethnography to European Ethnology and Sociocultural Anthropology*. L' Harmattan, Budapest, 255–290.

2012 *Zabola. Egy polgárosult orbaiszéki falu kulturális öröksége*. Háromszék Vármegye Kiadó, Sepsiszentgyörgy

- 2013 Erdélyi magyar tájházak a változó kultúrpolitikák sodrában. In: Bereczki Ibolya (szerk.): *Erdélyi tájházak és néprajzi gyűjtemények*. Magyarországi Tájházak Szövetsége–Kriza János Néprajzi Társaság, Noszvaj, 6–14.
- POZSONY Ferenc (szerk.)
2008 *Népi mesterségek Háromszéken*. Kovászna Megyei Művelődési Központ–Regös Ifjúsági és Közművelődési Egyesület, Sepsiszentgyörgy
- POZSONY Ferenc – ANGHEL Remus Gabriel (szerk.)
1999 *Modele de conviețuire în Ardeal. Zăbala*. Asociația Etnografică Kriza János, Cluj
- POZSONY Ferenc – KINDA István
2011 A Csángó Múzeum kandallócsempe gyűjteménye. Csángó Néprajzi Múzeum–Kriza János Néprajzi Társaság, Zabola–Kolozsvár
- RANGYÁK József
1993 Adalékok a csíki fazekassághoz. *Ethnographia* CIV. (1) 143–144.
- ROEDIGER Lajos
1929 A Székely Nemzeti Múzeumban őrzött székely eredetű varrotasokról. In: Csutak Vilmos (szerk.): *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára*. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 452–460.
- 2012 *Kászonszék és Háromszék néprajzos szemmel*. Sajtó alá rendezte, szerkesztette, bevezető tanulmánya ellátta: Szócsné Gazda Enikő. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy
- ROGAN, Bjarne
2004 Tárgyak és történeteik – valamint egyéb tulajdonok. Megjegyzések a birtoklás nyilvános és személyes aspektusáról időkörében végzett felmérés alapján. In: Felső Zoltán – Frazon Zsófia (szerk.): *Korunk és tárgyaink – elmélet és módszer*. (MaDok-füzetek, 2.) Néprajzi Múzeum, Budapest, 57–67.
- SALLÓ Szilárd
2010 A Csíki Székely Múzeum pásztorbotjainak mintakincse. In: Murányi János (szerk.): *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve 2009*. Csíki Székely Múzeum–Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 59–120.
- 2012a Egy csíkmadarasi család lakáskörülményei, lakásuk tárgyi ellátottságának tükrében. In: Kelemen Imola (főszerk.): *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve 2012*. Csíki Székely Múzeum, Csíkszereda, 333–351.
- 2012b Egy naskalati eszténa eszköztárának vizsgálata. *Erdélyi Múzeum* 77. (4) 118–140.
- SÁNDOR-ZSIGMOND Ibolya
2005 *Mesében éltem. A székelykeresztúri iparosság története*. Ajka Város Önkormányzata–Székely Magánvállalkozók szövetsége, Ajka
- 2007 *A székelykeresztúri szitásság*. Udvarhelyszék Kulturális Egyesület, Székelyudvarhely
- SEBESTYÉN József
1999 Fedett nagykapuk a Székelyföldön. In: Balassa M. Iván – Cseri Miklós (szerk.): *Népi építészet Erdélyben*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre, 343–354.

SEBESTYÉN Károly Cs.

1927 A székely süttökemence keletkezése. In: Csutak Vilmos (szerk.): *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára*. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 476–479.

1941 A székely ház eredete. *Néprajzi Értesítő* XXXIII. (1) 36–90.

SERES András

1974–1975 Kovászna megye régi fazekas központjai. In: Székely Zoltán et al. (szerk.): *Aluta VI–VII*. Sepsiszentgyörgyi Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 267–305.

1978 Erdővidéki szuszékok. In: Kós Károly – Faragó József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1978*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 118–128.

SÓFALVI András

2005 *Sóvidék a középkorban. Fejezetek a székelység középkori történelméből*. Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely

SZABÓ Bálint

1981 Az étkezés rendje Nyárádszentimrén. In: Kós Károly – Faragó József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1981*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 82–96.

SZABÓ BOTÁR Erzsébet – BÍRÓ Katalin

1977 *Lövőtei szedettek*. Hargita Megye Szocialista Művelődési és Nevelési Bizottsága, Népi Alkotások és Művészeti Tömegmozgalom Irányító Központja, Csíkszereda

SZABÓ Enikő

1998 Kalapkötés Jobbágytelkén. *Néprajzi Latóhatár* VII. (3–4) 32–49.

SZABÓ Magdolna, N.

2004 A kőrispataki Szalmakalap Múzeum: falusi turizmus vagy rituális tér születése? In: Barna Gábor (szerk.): *Rítusok, folklórszövegek*. Paulus Hungarus–Kairosz Kiadó, Budapest, 215–231.

2005a A szalmafonó háziipar helyzete a Kárpát-medencében a 19. század végén és a 20. század elején. In: Bági Anikó – Berkes Katalin – Elter András – Nobilis Júlia (szerk.): *Parasztélet, kultúra, adaptáció*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 53–64.

2005b Kőrispatak, a „kalapkötő falu”. In: Bártkányi Ildikó – Fodor Ferenc (szerk.): *Határjáró. Tanulmányok Juhász Antal köszöntésére*. Móra Ferenc Múzeum, Szeged, 293–305.

2006a Adatok az alakor (*Triticum monococum* L.) székelyföldi termesztéséhez. In: Korpa Zoltán (szerk.): *Múzeumi kutatások Csongrád megyében*. Móra Ferenc Múzeum, Szeged, 267–277.

2006b Szalmakalap egykor és ma. Adatok a Székelyföld szalmafeldolgozó háziiparához. In: Boér Hunor (szerk.): *Acta*. Székely Nemzeti Múzeum–Délkeleti Intézet–T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 53–72.

SZABÓ Mária

2004 *Kommandó*. T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy

SZABÓ T. Attila

- 1940 Levélkapuk és tőkés vagy sorompós kapuk erdélyi régiségben. *Ethnographia* LI. (1). 93–94. (In: Uő: *Nép és nyelv. Válogatott tanulmányok, cikkek* IV. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980, 344–345.)
- 1956 A festékes és erdélyi társai. *Ethnographia* LXVII. (1–2) 99–109. (In: Uő: *A szó és az ember. Válogatott tanulmányok, cikkek* II. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1971, 101–115.)
- 1962 Még néhány szó a *festékes* és társai erdélyi életéhez. *Ethnographia* LXXIII. (1). 147–149. (In: Uő: *A szó és az ember. Válogatott tanulmányok, cikkek* II. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1971, 116–121.)
- 1977 A galambbúgos nagykapu az erdélyi régiségben. *Ethnographia* LXXXVIII. (2–3) 302–328. (In: Uő: *Nép és nyelv. Válogatott tanulmányok, cikkek* IV. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980, 392–433.)
- 1993 Kapu. In: Uő: *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* VI. Akadémiai Kiadó–Kriterion Könyvkiadó, Budapest–Bukarest, 143–149.

SZÉKELY Ferenc

- 1983 Vadriasztás a marosszéki Vadasdon. In: Kós Károly – Faragó József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1983*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 43–54.

SZENTES Gábor – SZENTES Szidónia

- 2005 *Madéfalva hagyatéka*. Kalauz Kiadó, Kolozsvár

SZENTIMREI Judit

- 1959 *Székely festékesek*. (Néprajzi Füzetek.) Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest

SZINTE Gábor

- 1909 A kapu Székelyföldön. *Néprajzi Értesítő* X. (1) 40–55, (2) 97–101, (3–4) 167–178.
- 1910 A kapu a Székelyföldön. *Néprajzi Értesítő* XI. (1–2) 27–31.

SZŐCSNÉ GAZDA Enikő

- 1997–1998 Háromszéki fazekasközpontok. In: Fulga Ligia – Gazda Enikő – Farkas Irén (szerk.): *Centre de olari din Sud-estul Transilvaniei – Fazekas központok Dél-Kelet-Erdélyben*. (Kiállítási katalógus, I.) Cova Könyvkiadó, Sepsiszentgyörgy, 47–82.
- 2000 Adatok az úrihímezések történetéhez. In: Keszeg Vilmos – Czégényi Dóra (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 8*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 89–99.
- 2002 A székelyföldi szótteszmozgalom és a Székely Nemzeti Múzeum. In: Boér Hunor – Wolf Tamás (szerk.): *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum 125 éves évfordulójára*. T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy
- 2006a Feltorjai jobbágylakások berendezése a 19. század elején. In: Boér Hunor (szerk.): *Acta* III. T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 29–34.
- 2006b Háromszék népművészete. In: Demeter Lajos et al. (szerk.): *Háromszéki olvasókönyv*. Charta Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 83–91.

- 2007a Erdélyi levéltári források felhasználási lehetőségei az építészet és lakásberendezés rekonstruálásában. In: Cseri Miklós – Füzes Endre (szerk.): *Ház és Ember 20*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre, 159–202.
- 2007b Adalékok a székelyudvarhelyi fazekasság történetéhez és egy terméktípusának azonosításához. In: Barti Levente et al. (szerk.): *Acta Siculica*. Székely Nemzeti Múzeum, 633–655.
- 2008a A székelyudvarhelyi fazekasság a céh- és ipartársulati jegyzőkönyvek tükrében. In: Kinda István (főszerk.): *Acta Siculica*. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 497–508.
- 2008b A Fiság völgye régi kötött nagykapui. In: Murányi János (szerk.): *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve 2007–2008*. Csíki Székely Múzeum–Pro-Print Könyvkiadó, 195–216.
- 2009 A kézdívasárhelyi fazekasság végnapjai Balassa Iván 1942-es kézdívasárhelyi felmérésének margójára. In: Kinda István (főszerk.): *Acta Siculica*. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 595–604.
- 2010a *Erdélyi kályhák és kályhacsempék*. Terc Kiadó, Budapest
- 2010b *Székelyföldi sgraffito kerámia. Műtárgykatalógus*. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy
- 2010c *A háromszéki hozomány a 19. században*. PhD értekezés. Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar. Debrecen, p. 553.
- 2011a Háromszéki életmód egy család leltárai tükrében. In: Kinda István (szerk.): *Beavtás. Tanulmányok a zabolai Fiala Néprajzkutatók Szemináriumainak anyagából (2008–2011)*. Kriza János Néprajzi Társaság–Csángó Néprajzi Múzeum, Kolozsvár–Zabola, 57–68.
- 2011b Az udvarház árnyékában. A futásfalvi Hamar család. In: Cseri Miklós – Bereczki Ibolya (szerk.): *Ház és Ember 23*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre, 53–78.
- 2013 *Erdélyi csipkék. Kiállítási katalógus*. A válogatást, a tanulmányt és a tárgyleírásokat készítette Szócsné Gazda Enikő. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy
- SZTRIPSZKY Hiador
- 1903 Adatok Erdély őshalászatához III. A Feketeügy halásztához. *Néprajzi Értesítő* IV. 279–290.
- TARISZNYÁS Márton
- 1978 A gyűjtögető gazdálkodás hagyományai Gyergyóban. In: Kós Károly – Faragó József (szerk.): *Népismereti dolgozatok 1978*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 25–33.
- 1982 *Gyergyó történeti néprajza. Tíz tanulmány*. Kós Károly előszavával. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest
- TÓFALVI Zoltán
- 1983 A korondi fazekasság rövid története. *Ethnographia* XCIV. (4) 599–614.
- 1996 *A sóvidéki népi fazekasság*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely
- 2002 Korondi fayekasok a moși-i vásáron. In: Zsigmond Győző (szerk.): *Népi mesteriség, népművészet*. A Magyar Köztársaság Kulturális Központja, Bukarest, 135–141.

TÖRÖK Vilma

2008 *Szentháromság tornya, jaj, de messzire látszik*. Művelődés Kiadó, Kolozsvár

TÜDŐS S. Kinga

1998 *Székely főnemesi életmód a XVII. század alkonyán*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest–Kolozsvár

VAJDA András

2013 *Tájházak, falumúzeumok és néprajzi gyűjtemények Maros megyében*. Örökségünk. Történelem – Népélet – Néphagyomány III. (4) 20–23.

VÁMSZER Géza

1976 *Néprajzi vonatkozású mozgalmak Csíkban a két háború közti években*. In: Kós Károly (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1976*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 41–46.

1977 *Életforma és anyagi műveltség. Néprajzi dolgozatok, gyűjtések, adatok (1930–1975)*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

VERESS Péter

1993 *Az identitás jelképei*. *Aetas*. (3) 163–175.

VILHELM Károly

1975 *Festett famennyezetek. Alakos ábrázolások a XV–XVIII. századi erdélyi templomokban*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

VISY Zsolt (szerk.)

2008 *Tanulmányok Énlaka történetéről és kultúrájáról*. Pro Énlaka Alapítvány–Pécsi Tudományegyetem Régészeti Tanszék, Énlaka–Pécs

VISKI Károly

1924 *Székely himzések I. Csíkmegyeiek*. Budapest

1928 *Székely szőnyegek*. Budapest

1929 *A székely népművészetről*. In: Csutak Vilmos (szerk.): *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára*. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 411–437.

ZSIGMOND Győző

2011 *Népi gombászat a Székelyföldön*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda

ZSIGMOND Győző (szerk.)

2002 *Népi mesterség, népművészet*. A Magyar Köztársaság Kulturális Központja, Bukarest

ZSIGMOND József

1994 *A nép vadfogás emlékei a Felső-Maros mentén*. In: Kós Károly – Faragó József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1994*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 48–58.